

Grupa stručnjaka iz strukovnih udruženja, instituta i nevladinih organizacija koji se bave obrazovanjem, okupila se u nameri da ukaže nadležnim organima, stručnoj i široj javnosti na stratešku važnost obrazovanja za društveni i ekonomski razvoj, kao i da predloži nekoliko konkretnih mera koje bi doprinele unapređenju kvaliteta obrazovanja u Srbiji.

Neposredan povod ovog okupljanja je činjenica da se Strategija za razvoj obrazovanja u Srbiji nalazi pred Nacionalnim prosvetnim savetom. S obzirom da predlog teksta nije, a po svemu sudeći, neće ni biti stavljen na javnu raspravu, ova grupa stručnjaka za obrazovanje oseća profesionalnu i građansku odgovornost da ponudi svoj doprinos ovom veoma značajnom dokumentu koji bi trebalo da bude temelj razvoja obrazovanja, a time, u velikoj meri, i dugoročnih pravaca ekonomskog i socijalnog razvoja društva.

Uloga obrazovanja u društvenom i ekonomskom razvoju i procesu evropskih integracija

Obrazovanje ima stratešku važnost za ekonomski i društveni razvoj, tj. za razvijanje društva zasnovanog na znanju. To pokazuju i analize međunarodnih organizacija i institucija, kao što su Svetska banka ili Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD). Različita istraživanja (iz ekonomske ili sociološke perspektive) pokazuju da viši nivo i kvalitet obrazovanja u društvu u celini pozitivno utiče na produktivnost, inovativnost, demokratičnost i društvenu koheziju. Da bi obrazovanje moglo da ostvari takav doprinos, neophodno je da sistem obrazovanja u jednoj zemlji bude kvalitetan, efektivan, efikasan, dostupan i ravnopravan. *Činjenica da je "društvo zasnovano na znanju" istovremeno i "društvo permanentnog učenja", implicira da obrazovanje u celini mora da bude posmatrano u jednom širem kontekstu. Pred obrazovni sistem se, kao osnovni zadatak, postavlja zahtev da svaki pojedinac razvije svoje potencijale, osposobi da upotrebljava svoje znanje, da ga unapređuje, da selektuje ono što je bitno u datom kontekstu i da razume ono što je naučeno na način na koji se ono može prilagoditi zahtevima sve bržih promena okruženja.*

Čini se da se obrazovanje još uvek razume kao trošak države, a ne kao investicija u dugoročni i održivi razvoj. Iako je u okviru Strategije za smanjenje siromaštva i drugim strategijama, obrazovanje definisano kao važan strateški pravac – čini se da preporuke za obrazovanje date u okviru izveštaja o implementaciji iz 2005. i avgusta 2007. godine ne nailaze na adekvatnu reakciju resornog ministarstva. Osim toga, značaj obrazovanja nije dovoljno prepoznat ni u društvu u celini, što se može ilustrovati retkim obrazovnim temama u medijima (pogotovo ako se izuzme tretiranje senzacionalističkih događaja, kao što je korupcija ili pojedinačni slučajevi nasilja) ili aktivnostima sindikata (koji se npr. nisu pobunili protiv pokušaja izbacivanja teorije evolucije iz nastavnih planova i programa). Čini se da ni sam obrazovni sektor (osnovne i srednje škole, gimnazije i visokoškolske institucije) nije dovoljno jak, niti motivisan da inicira neke promene.

Obrazovanje doprinosi ekonomskom razvoju direktno:

- kroz povećavanje i poboljšavanje kompetencija radno sposobnog stanovništva, u smislu da povećava produktivnost zaposlenih, smanjuje mogućnosti duže ili trajne nezaposlenosti;

- kroz efikasniji transfer tehnologije i znanja iz obrazovnog sistema (posebno visokog obrazovanja) i nauke, ka privredi i društvu.

Osim toga, pojedina istraživanja pokazuju da je viši stepen obrazovanja populacije povezan sa manjim troškovima koje država ima za druge delove javnog sektora kao što su zdravstvo, socijalna zaštita, sudstvo ili unutrašnji poslovi – manje bolesti, socijalnih potreba, kriminala.

Što se tiče *društvenog razvoja i demokratizacije*, obrazovanje, pre svega, može poboljšati mogućnosti svakog pojedinca da ravnopravno i aktivno doprinosi ekonomskom i društvenom razvoju. Time je pojedinac u poziciji da adekvatno zaštiti svoja prava i prava sebi bližnjih. U širem smislu, pokazuje se da, uopšte uzev, bolje obrazovani pojedinci redovnije učestvuju u izborima, da su tolerantniji prema različitostima i da bolje funkcionišu u multietničkom ili multikonfesionalnom društvu.

Društveni i ekonomski razvoj su, posebno u slučaju Srbije, povezani sa procesom evropskih integracija i evropeizacije Srbije uopšte. U procesu evropskih integracija neophodno je obrazovani sistem uskladiti sa kriterijumima i preporukama Evropske unije ili drugih evropskih organizacija i procesa, uz posvećivanje posebne pažnje indikatorima uspešnosti obrazovnog sistema koje je EU definisala. Takođe, važno je obezbediti da obrazovni sistem doprinese evropeizaciji Srbije u socijalnom, ekonomskom i kulturnom smislu. Deca koja sada polaze u školu će svoje obrazovanje završiti u Srbiji koja će biti punopravni član Evropske unije. Neophodno je

da ona tokom obrazovanja steknu sva znanja i kompetencije potrebna za aktivno učestvovanje na otvorenom tržištu rada i radne snage i multietničkom i multijezičkom društvu otvorenih granica.

Postojeće stanje u sistemu obrazovanja u Srbiji

Stanje u sistemu obrazovanja u Srbiji analizirano je od strane nekoliko međunarodnih i domaćih organizacija (OECD i UNICEF – sveobuhvatni izveštaji iz 2001. i 2003. godine; različiti izveštaji o pojedinim aspektima obrazovanja od strane UNESCO-a, Evropske univerzitetske asocijacije (EUA) instituta i organizacija koje se bave obrazovanjem u Srbiji; analiza rezultata međunarodnih testiranja kao što su PISA, TIMSS, itd.) i domaćih institucija (npr. u okviru dokumenta Ministarstva prosvete i sporta 2001-2003 „Kvalitetno obrazovanje za sve“). U međuvremenu su započeti, ali i zaustavljeni, neki važni aspekti reformskog procesa, kao što je npr. kurikularna reforma zasnovana na obrazovnim ishodima. U procesu reforme visokog obrazovanja pokazuje se opšte nerazumevanje ciljeva na kojima se ona bazira. Rezultati pojedinih istraživanja (npr. postignuća učenika na različitim nivoima u osnovnoj školi) nisu dostupni javnosti ili se proglašavaju nerelevantnim (npr. PISA 2003).

U Srbiji je teško pronaći validne podatke, a samim tim je teško proceniti uspešnost različitih nivoa formalnog obrazovanja koji se zasnivaju na svetskim (OECD, Svetska banka) i evropskim (Savet Evrope) indikatorima koji se, možda najviše u Evropskoj Uniji, koriste za procenu uspešnosti pojedinih aspekata obrazovnih sistema na svim nivoima – naučno-istraživačke aktivnosti, stručno obrazovanje i usavršavanje itd. Bez obzira što je Srbija učestvovala u nekoliko međunarodnih testiranja, koja se odnose samo na nivo postignuća učenika, ne možemo sa sigurnošću tvrditi gde se Srbija nalazi u odnosu na druge sisteme obrazovanja u celini.

Ipak, neki podaci govore o *nedovoljnom kvalitetu sistema obrazovanja u Srbiji*:

- obrazovni profil stanovništva je vrlo nizak. Prema Popisu iz 2002. godine:

o 11% stanovništva je završilo neki oblik visokog obrazovanja (6.5% univerzitet),

o 41% stanovništva ima završenu srednju školu,

o skoro 24% ima završenu samo osnovnu školu, dok čak 20% nema završeno ni to;

- obuhvat dece ukupnim predškolskim vaspitanjem je manji od 40% (podaci za 2005. godinu), i u predškolskim programima su najmanje zastupljena deca iz vulnerabilnih grupa (siromašni, marginalizovane etničke grupe, deca sa smetnjama u razvoju itd.);

- oko 5% dece ne upiše osnovnu školu, dok je u seoskim sredinama taj procenat veći i iznosi oko 20%;

- ne postoje pouzdani podaci o školovanju dece sa smetnjama u razvoju i romske dece. Međutim, izveštaji nekih NVO navode da su u pojedinim specijalnim školama preko 80% đaka romska deca;

- nastavljnje školovanja (iz 4. u 5. razred osnovne škole, iz osnovnog u srednje ili iz srednjeg u visoko obrazovanje) je takođe veoma određeno socio-ekonomskim faktorima;

- svako treće dete je izloženo nekoj vrsti nasilja u školi, potvrđuju istraživanja UNICEF-a;

- oko 45% studenata nikada ne završi studije, oni koji završe to učine u proseku za dve godine duže nego što je predviđeno studijskim programom;

- na PISA 2003. i 2006. testiranju, Srbija je ispod OECD proseka u sve četiri kategorije. Skoro 30% učenika iz Srbije je po pismenosti bilo na najnižem nivou;

- po izdvajanjima za obrazovanje u celini Srbija je ispod poželjnih nivoa izdvajanja – 3.5% BDP-a se izdvaja za obrazovanje u celini, naspram 6% koliko preporučuje UNESCO i što je prosek zemalja OECD-a. Zemlje u regionu izdvajaju oko 4% BDP-a za obrazovanje.

Nakon zaustavljanja sveobuhvatne reforme obrazovanja 2004. godine, promenama u obrazovanju se ne pristupa analitično i dugoročno. Strategije razvoja obrazovanja se retko donose na osnovu validnih analiza postojeće situacije, a multidisciplinarna istraživanja obrazovanja još uvek nisu prihvaćena kao relevantna

naučna aktivnost. Dinamika i sadržaj reformskih procesa u obrazovanju i dalje u velikoj meri zavise od toga koja politička stranka ili ličnost ima kontrolu nad resornim ministarstvom. Takođe, čini se da ne postoji adekvatna unutar i međusektorska koordinacija po pitanjima koja se tiču obrazovanja (npr. nacionalni okvir kvalifikacija se ne razvija za sve nivoe obrazovanja nego samo sa stručno obrazovanje; ne postoji telo koje bi okupilo predstavnike različitih ministarstava od značaja za razvoj obrazovanja, kao što su ministarstva finansija, nauke, omladine i sporta, telekomunikacija i informatičkog društva, rada i socijalne politike itd.).

Konkretni predlozi

Imajući u vidu ulogu koju obrazovanje može i treba da ima u ekonomskom i socijalnom razvoju jednog društva, postojeće stanje u Srbiji i neophodnost da se implementira Strategija za smanjenje siromaštva, predlažemo da se u naredne dve godine sprovede niz mera:

I Sveobuhvatan pristup obrazovanju

Preuređenje obrazovanja zahteva vraćanje politici sveobuhvatnog pristupa obrazovanju i *usvojanje strategije* razvoja obrazovanja koja mora biti zasnovana na proceni stanja, analizama rezultata međunarodnih testiranja obrazovnih postignuća učenika iz naše zemlje, kao i preporukama koje za sistem obrazovanja iz njih proističu.

U formulisanju strategije treba da *učestvuje široka stručna javnost, učesnici u obrazovnom procesu: nastavnici i učenici; roditelji i ne manje važno predstavnici poslovnog sektora i lokalnih zajednica*. Ona mora biti usklađena sa svetskim i evropskim standardima i preporukama, ali i sa razvojnim strategijama države Srbije koje su do sada usvojili Parlament i Vlada Srbije a naročito sa Strategijom pridruživanja Srbije EU, Strategijom za smanjenje siromaštva i Strategijom za razvoj informacionog društva.

Ona, takođe, mora da ima *jasno definisane kratkoročne, srednjoročne i dugoročne ciljeve, jasnu podelu nadležnosti i osmišljen način praćenja uspešnosti njenog sprovođenja*. Za ovo je od presudnog značaja uspostavljanje efikasnog načina unutarsektorske i međusektorske koordinacije o pitanjima od značaja za obrazovanje.

II Standardi

Usvajanje obrazovnih standarda u skladu sa svetskim i evropskim indikatorima kvaliteta koji će služiti kao objektivni spoljni orijentir u procesu osiguranja kvaliteta i koji će obuhvatiti uslove u kojima se obrazovanje odvija; sam obrazovni proces; i ishode obrazovnog procesa. To podrazumeva i usvajanje standarda postignuća učenika nakon svakog ciklusa obrazovanja.

Nužno je, takođe, i usvajanje standarda zasnovanih na kompetencijama za prosvetne radnike na svim obrazovnim nivoima, usklađivanje programa inicijalne obuke i stručnog usavršavanja nastavnika sa zahtevima takvih standarda.

III Demokratizacija i decentralizacija

Organizovanje sistema obrazovanja u Srbiji tako da *promoviše demokratske i humanističke vrednosti* i adekvatno pripremi pojedince za funkcionisanje u demokratskom, pluralističkom društvu.

Ovo podrazumeva i demokratizaciju odnosa unutar obrazovnog sistema. Demokratizacija treba da obezbedi dostupnost kvalitetnog obrazovanja; participaciju svih zainteresovanih u procesima promena obrazovanja; realno učešće sve dece u redovnom obrazovnom sistemu; uslove za ostvarivanje permanentnog obrazovanja; veću fleksibilnost školskih programa za uticaj lokalne zajednice, kao npr. interkulturalnosti školskih programa u multikulturalnim sredinama; razvoj demokratskih odnosa i uvažavanje svih aktera u vaspitno-obrazovnom procesu, kao vrednosti koje se prenose kroz nastavu i vannastavne aktivnosti.

IV Praćenje i evaluacija

Uspostavljanje efikasnih, efektivnih i trajnih *mehanizama praćenja*, analiziranja i izveštavanja o započetim promenama u obrazovanju prema prihvaćenim svetskim i evropskim standardima, za sve segmente obrazovnog sistema, na sistemskom, regionalnom i lokalnom nivou.

U Beogradu, 7. decembra 2007.g.